

PROBLÉMY EURÓPSKEJ MENOVEJ INTEGRÁCIE (NIELEN) PRE SLOVENSKO

[In: *Úloha práva v procese menovej sukcesie* (zborník príspevkov z medzinárodnej EUROkonferencie, Právnická fakulta UK v Bratislave, 4.- 6. marec 2008). ELSA. Bratislava, 2008]¹

Peter GONDA

[ekonóm Konzervatívneho inštitútu M. R. Štefánika a externý lektor ekonómie na Univerzite Komenského v Bratislave]

¹ V porovnaní s príspevkom v zborníku je text doplnený o obsah a číslovanie častí textu.

Obsah

Úvod	3
1. Nepostačujúce maastrichtské konvergenčné kritériá	4
2. Preceňované priame (pragmatické) prínosy	5
3. Preceňované nepriame a spochybniteľné systémové prínosy	6
4. Podceňované systémové problémy a riziká	8
5. Podceňované pragmatické problémy	11
Záver.....	13
Literatúra	14

Úvod

Na Slovensku sa udržiava atmosféra, že európska menová a celkovo európska ekonomická integrácia v podobe ako prebieha je nevyhnutná (napríklad pre spoločný trh) a že je pre občanov Slovenska automaticky výhodná. Prezentuje sa ako jednosmerka, na ktorej je euro nástrojom napríklad riešenia ekonomických a iných problémov a vyššej prosperity občanov v nej žijúcich.

Považujem to za živenie ilúzií, ktoré sa opiera o nerešpektovanie alebo opomínanie princípov ekonómie a podstaty (vymedzenia) trhu, peňazí a meny. Pripomeňme ekonómom známe fakty, že peniaze vznikli spontánne ako dobrovoľne všeobecne akceptovaný prostriedok výmeny, že „jednotná mena nie je podmienkou spoločného trhu práce, kapitálu a statkov“² a že výmena meny automaticky neznamená zmenu bohatstva a životnej úrovne ľudí. Hlavným motívom súčasného spôsobu európskej menovej integrácie tak nie sú ekonomické dôvody. Ak nie ekonomické, tak aké?

Dominantné motívy európskej menovej integrácie v jej aktuálnej podobe sú jednoznačne politické. Okrem samotného vývoja európskej ekonomickej integrácie to potvrdzujú napríklad slová bývalého hlavného ekonóma a člena bankovej rady Európskej centrálnej banky (ECB) Otmara Issinga, že „z histórie nie je známy prípad dlhodobu udržateľnej menovej únie bez štátnej identity“³ a bývalého kancelára Nemecka Helmuta Kohla, ktorý sa vyjadril: „Chceme politickú unifikáciu Európy. Bez menovej únie nemôže vzniknúť ani politická únia“⁴. Zapadá to do smerovania európskej ekonomickej integrácie, ktorá je podriadená politickej centralizácii, kde namiesto pôvodných myšlienok slobodnej výmeny a bezcolnej zóny voľného obchodu čoraz viac prevládajú centrálna regulácie a zjednocovania (harmonizácie) podmienok.⁵

Aj európska menová harmonizácia prináša vážne systémové problémy a riziká, o ktorých sa na Slovensku minimálne diskutuje. Už skutočnosti, ktoré nastanú po zavedení eura - strata výmenného kurzu domácej meny, vzdanie sa národnej menovej politiky v prospech centralizovanej nadnárodnej menovej politiky, väčšia zviazanosť s ekonomikami eurozóny a akceptovanie dnešných a budúcich záväzkov a podmienok v eurozóne - potvrdzujú, že ide o celospoločensky závažné rozhodnutie, ktoré predstavuje aj dlhodobé systémové problémy a riziká pre občanov Slovenska.

Jadrom príspevku je pohľad na vybrané systémové problémy európskej integrácie, predovšetkým na príklade Slovenska. Špecifickým otázkam vyplývajúcich z dôsledkov zavedenia eura na Slovensku pre slovenských občanov a firmy však osobitnú pozornosť nevenujem.

Základným východiskom a odrazovým mostíkom príspevku je optika pohľadu primárne cez princípy ekonómie a osobnej slobody. Od toho sa odvíja snaha o skúmanie „aj toho čo nie je vidieť“, tak ako to formuloval v kánonoch ekonómie významný predstaviteľ klasického liberalizmu a francúzskeho harmonizmu Frédéric Bastiat.⁶ Predpokladá to rozpoznávať dlhodobé a nepriame dôsledky, nielen tie viditeľné. V tomto kontexte vychádzam zo širších súvislostí - toho, čo znamená a s čím súvisí experiment spoločnej európskej meny v procese európskej

² Barry Eichengreen, profesor na University of California (Berkeley), pozri Eichengreen (1993), str. 1322.

³ Pozri Herbert (2000).

⁴ Prejav Helmuta Kohla v Rade Európy, 28.9.1995, podľa Laughland, John: *The Tainted Source, The Undemocratic Origins of the European Idea*, 1997, prevzaté z Šíma, <http://www.libinst.cz>, str. 82-83.

⁵ K problematike európskej ekonomickej integrácie viac napríklad v Gonda (2007a).

⁶ Pozri Bastiat ([1863] 1998).

integrácie a z naznačených ekonomických princípov a tradičných hodnôt, ktoré v praxi boli a sú zdrojom bohatstva jednotlivcov, tým aj národov, predovšetkým osobná sloboda, vlastnícke právo, konkurencia a rôznosť.

1. Nepostačujúce maastrichtské konvergenčné kritériá

Príkladom pohľadu na zavádzanie eura na Slovensku takouto optikou je nenechať sa vťahovať do „úzkej uličky“ uvažovania, ako a kedy splniť tzv. maastrichtské konvergenčné kritériá (relatívne nízku infláciu, „udržateľný“ deficit a dlh verejnej správy, stabilný výmenný kurz)⁷. Prečo?⁸

Maastrichtské konvergenčné kritériá dnes podľa mňa jednoznačne vypovedajú o prechodnej schopnosti prispôbiť nastavenie menovej a fiskálnej politiky požiadavkám terajších členov eurozóny. Je to značnej miery pochopiteľné z pohľadu terajších členov eurozóny, ktorí si tak testujú „uchádzačov o klub“, či im nespôsobia finančné problémy. Nevypovedajú však nič o miere pripravenosti ekonomických subjektov a podmienok v SR na eurozónu a o udržateľnej funkčnosti eurozóny, napríklad po vstupe nových členov.

Mementom je napríklad aj to, že napriek takmer kolapsu európskeho mechanizmu výmenných kurzov (ERM - Exchange Rate Mechanism) v septembri 1992 (keď viaceré krajiny boli nútené devalvovať svoje meny a Veľká Británia a Taliansko opustiť ERM úplne) ostali maastrichtské konvergenčné kritériá pre prijímanie krajín na vstup do eurozóny. Paradoxom je, že pred štartom eurozóny v roku 1999 nespĺnila väčšina v tom čase prijatých krajín niektoré hodnoty maastrichtských kritérií, hoci kritériá boli i tak vtedy „šité na mieru“ týmto porovnateľným ekonomikám.

Maastrichtské kritériá by podľa mňa nemali byť postačujúce z pohľadu členského štátu v Únii, ktorý nie je v eurozóne pre posúdenie toho, či členstvo v eurozóne by bolo pre jeho obyvateľov výhodné a prospešné alebo nevýhodné a príliš rizikové. Nestačia napríklad pre Veľkú Britániu, ktorá používa päť ekonomických testov na posúdenie toho, či by bolo pre subjekty v Británii výhodnejšie nahradiť libru eurom a byť v eurozóne. Vtedajší britský minister financií Gordon Brown ich sformuloval v roku 1997.⁹ Aj na základe ich vyhodnocovania odvtedy Británia nevstúpila do eurozóny.

Ďalším príkladom je Česká republika. Česká národná banka (ČNB) zatiaľ neodporúča vstup ČR do ERM II a do eurozóny nielen na základe hodnotenia maastrichtských kritérií, ale aj kritérií, ktoré súvisia s reálnou konvergenciou, teda s mierou pripravenosti ekonomiky ČR na eurozónu. Podľa guvernéra ČNB napríklad ČNB „kladie väčší dôraz na iné kritériá –

⁷ Maastrichtské konvergenčné kritériá znamenajú v kvantifikovanej podobe, že v krajine, ktorá sa uchádza o členstvo v eurozóne nesmie byť inflácia vyššia ako 1,5 percentuálneho bodu nad úrovňou inflácie troch krajín EÚ s najnižšou infláciou, priemerné dlhodobé úrokové sadzby nesmú byť vyššie ako 2 percentuálne body nad priemerom priemerných dlhodobých úrokových sadzieb troch krajín s najnižšou infláciou, domáca mena musí zotrvať minimálne dva roky v ERM II vo fluktuáčnom pásme +/-15 % okolo centrálnej parity bez devalvácie voči inej mene členského štátu Únie, pomer deficitu verejných financií nesmie byť vyšší ako 3 % HDP a pomer verejného dlhu vyšší ako 60 % HDP, okrem prípadov, že sa dostatočne znižuje a uspokojivým tempom sa blíži k odporúčanej hodnote (Zmluva, 1992).

⁸ Opodstatnenej kritike ekonomicky neobhájiteľných úrovní maastrichtských kritérií (akceptujúcich napríklad infláciu a deficit verejných financií) sa v príspevku nevenuje osobitná pozornosť.

⁹ Brown (1997).

*nasmerovania ekonomiky*¹⁰ a podľa viceguvernéra ČNB Singera by „pri dnešnom stave českej ekonomiky bol vstup ČR do ERM II oproti súčasnému režimu iba riskantným dobrodružstvom a pravdepodobne nákladným šokom.“¹¹ Prezident Českej republiky Václav Klaus napríklad navrhol ako doplnujúce k maastrichtským kritériám „českolipské kritériá“ pre prijatie alebo neprijatie eura v ČR.¹²

Maastrichské kritériá by nemali stačiť ani pre Slovensko. Preto som navrhol posudzovať ne/výhodnosť členstva Slovenska aj podľa siedmich kritérií, ktoré sú postavené na logike odpovedí na otázky, či by členstvo v euroklube znamenalo a prinieslo pre ľudí na Slovensku:

1. Priaznivejšie podmienky pre osobnú slobodu a konkurenciu (vrátane daňových a sociálnych podmienok)
2. Predpoklady pre vyšší ekonomický rast a životnú úroveň obyvateľov
3. Záruku finančnej stability, s predpokladmi do budúcnosti
4. Podmienky pre fungujúcu menovú úniu bez významnejších dodatočných nákladov z rizík cyklických výkyvov a/alebo finančných otrasov a výrazne vyššej inflácie
5. Schopnosť využívať výhody nižších transakčných nákladov ekonomických subjektov
6. Nevyvolávanie tlakov na vyššiu infláciu a nenáchylnosť subjektov v SR na cyklické výkyvy
7. Schopnosť ekonomiky SR pružne reagovať na prípadné externé šoky.¹³

Prvé štyri kritériá sú systémové, prevažne univerzálne (platné nielen pre Slovensko) s dlhodobejšie sa prejavujúcimi a menej viditeľnými ne/plneniami. Vypovedajú primárne o miere „ne/pripravenosti Európy“ na udržateľnú menovú úniu bez vážnejších finančných rizík a súvisia s vývojom európskej (ekonomickej) integrácie. Z pohľadu princípov klasického liberalizmu, tradičných hodnôt a pre blahobyt ľudí na Slovensku považujem za najdôležitejšie a nevyhnutné plnenie systémových kritérií.

Ostatné tri kritériá sú pragmatické a vypovedajú o miere pripravenosti ekonomických subjektov a podmienok v SR na eurozónu. Aj optikou týchto kritérií možno hodnotiť potenciálne pragmatické a najmä systémové dosahy vstupu krajiny (na príklade Slovenska) do eurozóny.

2. Preceňované priame (pragmatické) prínosy¹⁴

Ako najvýznamnejšia a zároveň najľahšie predstaviteľná výhoda zavedenia eura ako spoločnej meny s inými krajinami sa uvádzajú úspory domácich subjektov z nižších transakčných nákladov, vyplývajúce zo zrušenia poplatkov pri výmenách medzi slovenskými korunami a eurami. Národná banka Slovenska (NBS) odhaduje ročné úspory zo zníženia finančných transakčných nákladov v ekonomike SR na iba 0,3 percenta hrubého domáceho produktu (HDP) a celkových transakčných nákladov na 0,36 percenta HDP.¹⁵ V krajinách s vyspelejšími

¹⁰ Jančík, Luboš: „Túma: Euro nemá ideálny termín“. *SME*, 18.1.2008.

¹¹ Mach, ed. (2007).

¹² Klaus (2006).

¹³ Kritériá vypracované autorom príspevku pre týždenník .týždeň (publikované v skrátenej podobe v .týždeň 5/2007), rozpracované v štúdiu „Kritériá ne/výhodnosti členstva Slovenska v eurozóne – pozri Gonda (2007c).

¹⁴ Text o prínosoch a sčasti aj o problémoch a rizikách členstva Slovenska v eurozóne čerpá z Gonda (2007b).

¹⁵ Šuster, ed. (2006).

finančnými službami sa odhadujú tieto úspory na výrazne nižšej úrovni, napríklad vo Veľkej Británii iba vo výške 0,1 percenta HDP.¹⁶

Tieto úspory sa týkajú iba časti nepodnikajúcich obyvateľov (najviac cestujúcich) zväčša krátky čas v roku. Spomedzi podnikateľských subjektov sa týkajú tých, ktorí obchodujú v eurových transakciách, nie v iných menách (napríklad iba v slovenských korunách, či amerických dolároch). Napriek tomu sa to v prípade Slovenska týka veľkej časti podnikateľských subjektov, ktoré budú môcť využiť tento objemovo nevýznamný prínos zavedenia eura. Obchodní partneri sa navyše rozhodujú na základe celkových komparatívnych výhod, nielen menových.

Relatívne malé úspory z nižších transakčných nákladov budú celkovo v ekonomike kompenzované poklesom transakčných výnosov bánk zo straty príjmov z poplatkov za výmeny medzi korunami a eurami. NBS ich odhaduje na úrovni 0,2 percenta HDP.¹⁷

Ďalšie priame výhody nahradenia slovenskej koruny eurom sú ešte viac zanedbateľné. Napríklad úspory zo zníženia kurzového rizika (odstránením kurzového rizika voči euru) odhaduje NBS iba na 0,02% HDP, najmä z dôvodu málo vyžívaného poisťovania mien proti kurzovému riziku. Obdobne je tomu aj v prípade očakávaných prínosov z vyššej transparentnosti cien, závisiace napríklad od „cenovej turistiky“ a naopak obmedzujúce cenovú konkurenciu, tým aj nižšie ceny niektorých statkov. Nakoniec, pripomeňme, že prínosy z nižších reálnych úrokových sadzieb na zníženie nákladov kapitálu budú viac alebo menej kompenzované tlakom na úverový boom (viac v časti „Podceňované pragmatické problémy“).

3. Preceňované nepriame a spochybniteľné systémové prínosy

V dôsledku priamych priaznivých efektov sa očakávajú nepriame, dlhodobejšie pôsobiace, prínosy. Nespochybniteľnými, i keď často preceňovanými, je vplyv odstránenia kurzového rizika voči euru na zvýšenie kurzovej stability, zvýšenie kapitálových tokov a investičných príležitostí. Ďalší deklarovaný nepriamy prínos - nárast zahraničného obchodu – sa viac preceňuje. NBS napríklad odhaduje zvýšenie celkového zahraničného obchodu SR po vstupe do eurozóny o 50%.¹⁸

Nárast zahraničného obchodu kvôli členstvu v eurozóne však môže byť zanedbateľný, prípadne ani k nemu nemusí dôjsť. Už dnes tvorí vývoz slovenských subjektov do krajín Hospodárskej a menovej únie (EMU – Economic and Monetary Union) a ostatných v EÚ cca 85% celkového vývozu a dôležité pre obchodných partnerov sú celkové komparatívne výhody, miera celkovej ekonomickej stability (nielen menová) a napríklad geografická blízkosť. Niektoré aktuálne štúdie dokumentujú empirické skúsenosti minimálneho zvýšenia zahraničného obchodu spôsobeného vplyvom členstva v eurozóne. Napríklad podľa štúdie profesora medzinárodnej ekonómie Richarda Baldwina z roku 2006 má eurozóna vplyv na zvýšenie zahraničného obchodu o necelých 10 %, čo je však iba mierne vyššie číslo ako medziročný nárast zahraničného obchodu členských krajín EÚ-15 mimo eurozónu (Veľká Británia, Švédsko a Dánsko) so subjektmi v eurozóne.¹⁹

¹⁶ Napríklad Minford (2004).

¹⁷ Šuster, ed. (2006).

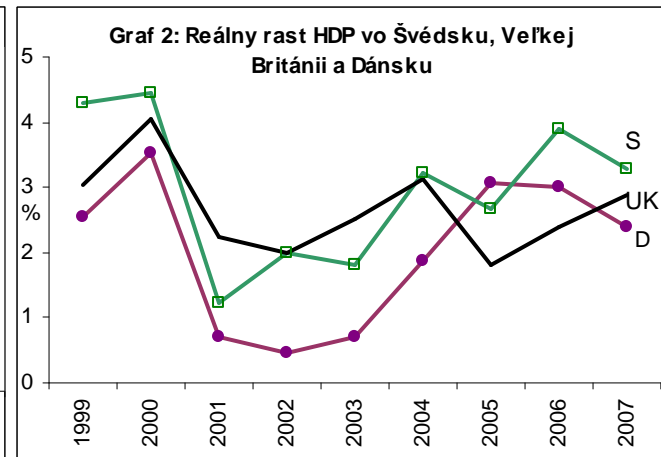
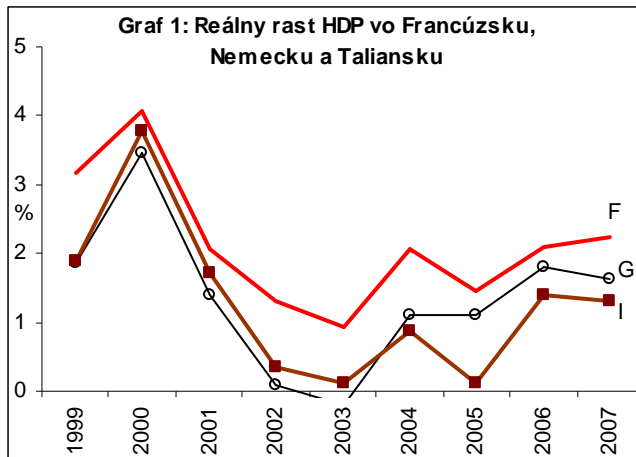
¹⁸ Šuster (2006), str. 17.

¹⁹ Pozri Baldwin (2006).

Iné deklarované prínosy zavedenia eura sú ekonomickými argumentmi a empiricky úplne spochybniteľné. Platí to tak pre pozitívny príspevok potenciálneho členstva Slovenska v eurozóne k vyššiemu ekonomickému rastu, ako aj pre príspevok členstva Slovenska v eurozóne k zlepšeniu finančnej stability, predovšetkým k zlepšeniu finančnej disciplíny vlády.

Členstvo krajiny (aj Slovenska) v eurozóne však nie je zárukou vyššieho ekonomického rastu a životnej úrovne obyvateľov v tejto krajine. Zviazanosť fixným výmenným kurzom, nižšia účinnosť centralizovanej menovej politiky ECB vo vzťahu k podmienkam v krajine (na Slovensku), regulované trhy (osobitne trhy práce), finančne náročné sociálne systémy a nepružné a stále viac harmonizované podmienky v eurozóne prinajmenšom v strednodobom horizonte totiž prevažujú faktory, ktoré pozitívne vplyvajú na ekonomický rast (napríklad nižšie úrokové sadzby).

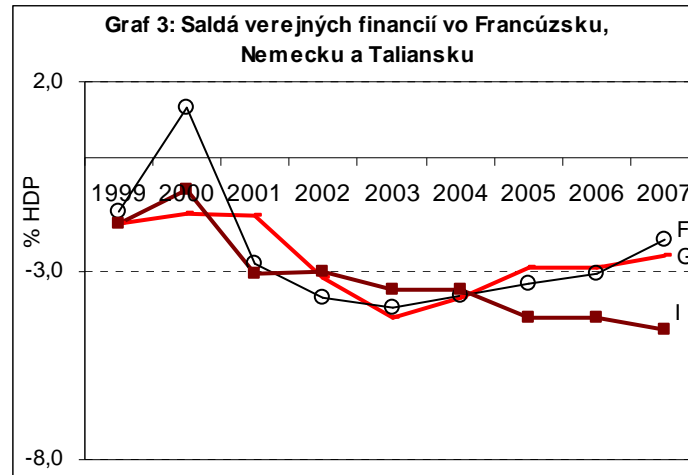
Predpoklad, že zavedenie eura neprispieje k vyššiemu ekonomickému rastu a životnej úrovni, potvrdzujú údaje o reálnom ekonomickom raste súčasných krajín eurozóny po zavedení eura. Platí to najmä pre rozhodujúce ekonomiky eurozóny - Nemecko, Francúzsko a Taliansko (viď graf 1), napríklad v porovnaní s krajinami, ktoré ostali mimo eurozóny (viď graf 2).

Legenda: F – Francúzsko, G – Nemecko, I – Taliansko, S – Švédsko, UK – Veľká Británia, D – Dánsko

Zdroj: <http://www.oecd.org> (OECD, 2007)

Obdobne možno spochybniť ďalšiu na verejnosti často deklarovanú výhodu zavedenia eura - členstvo krajiny v eurozóne ako záruka finančnej stability, osobitne rozpočtovej disciplíny vlády. Naopak, potvrdzuje sa, že kombinácia národných fiskálnych politík s nadnárodnou menovou politikou motivuje vlády k prenášaniam finančnej záťaže časti svojich programov na ECB. Vlády to vedie k ich rozpočtovej nedisciplinovanosti a stále k vyšším deficitom až po (resp. nad) úroveň 3 % HDP, napríklad v Nemecku, Francúzsku a predovšetkým v Taliansku (viď graf 3).

Legenda: G – Nemecko, F – Francúzsko, I – Taliansko

Zdroj: <http://www.oecd.org> (OECD, 2007)

Vlády v eurozóne nemajú motiváciu znižovať rozpočtové deficity a čo najviac efektívne a zodpovedne manažovať svoje verejné dlhy v eure. Takéto „fiskálne čierne pasažierstvo“, respektíve „morálny hazard rozpočtových politík“ sa v praxi prejavuje u stále viacerých vlád, najmä v najväčších krajinách dnešnej eurozóny.

4. Podceňované systémové problémy a riziká

Členstvo krajiny v eurozóne tak nie je zárukou vyššieho ekonomického rastu, fiskálnej zodpovednosti vlád a ich zlepšeného rozpočtového hospodárenia. Naopak, prináša aj systémové problémy a riziká (teda vnútorne v eurozóne zabudované)²⁰, ktoré sa môžu prejaviť v brzdení ekonomickej výkonnosti subjektov a nižšej hospodárnosti vlád v nej. Tieto a ďalšie v eurozóne systémové problémy a riziká sú zväčša podceňované, či úplne opomínané.

Vážne systémové problémy a riziká členstva v eurozóne môžu pre nielen slovenské podnikateľské a nepodnikateľské subjekty dlhodobo vychádzať predovšetkým:

1. zo spôsobu zavádzania eura, resp. spôsobu európskej menovej integrácie a
2. z neexistujúcich podmienok na fungovanie menovej únie v Európe bez výraznejších dodatočných nákladov z cyklických výkyvov, finančných otrasov a/alebo výrazne vyššej inflácie.

Ad 1. Spôsob zavádzania eura

Hlavné systémové problémy, resp. riziká, členstva (nielen) Slovenska v eurozóne vyplývajú zo spôsobu ako sa zavádza euro: administratívne z centra ako výlučná mena, nie spontánne zdola na báze konkurencie.²¹ Pre súčasnú európsku menovú integráciu je tak charakteristické, že euro sa zavádza ako jediné zákonné platidlo (ktoré nahrádza domáce meny) a rozhodovacie právomoci

²⁰ Pozri napríklad Salin (2003), str. 57-62.

²¹ Pascal Salin zdôvodňuje, že euro je konštruktivistická mena – pozri Salin (2003), str. 41-62.

o menovej politike sa centralizujú z národnej na nadnárodnú úroveň. V eurozóne sa tým vytvoril administratívny menový monopol riadenia papierových, komoditou (napríklad zlatom) nekrytých peňazí.

Peniaze v krajinách eurozóny sa preto vzdávajú podstate ich prirodzeného (spontánneho) vzniku a vymedzenia ako všeobecne a dobrovoľne akceptovaného prostriedku výmeny. Takéto európske menové centralizovanie vytvára reálne systémové problémy a riziká (ich kombináciu):

- výrazné zvyšovanie množstva peňazí a inflácie;
- nižšia účinnosť a ťažšia kontrolovateľnosť menovej politiky;
- politická centralizácia, tým zhoršovanie podmienok pre konkurenciu a osobnú slobodu jednotlivcov;
- tlak na centrálnu harmonizáciu ďalších podmienok v Únii.

Priamym systémovým rizikom centralizovanejšej menovej politiky s monopolným vydávaním papierových peňazí v jednej mene (euro) v eurozóne je tlak na vyššiu infláciu. Brzdou nadmerného rastu množstva peňazí a inflácie už nebude ani určitá forma menovej konkurencie, ktorá čiastočne obmedzovala inflačné politiky národných centrálnych bánk a umožňovala presúvanie ekonomických aktivít ľudí aj podľa rôznych menových podmienok. Euro v oblasti s nízkymi reálnymi úrokovými sadzbami tlačí na rast úverov, vrátane nových vládnych úverov. To spolu s vyššie naznačenými nedisciplinovanými rozpočtovými politikami vlád a problémami financovania ich dlhov a deficitov nákladných sociálnych systémov (osobitne dôchodkových) vytvorí reálne tlaky na inflačnejšiu menovú politiku ECB (viac v časti *Ad 2. Neexistencia podmienok na udržateľnú eurozónu bez výrazných dodatočných nákladov*).

Predpokladá sa tiež, že rozhodnutia centralizovanejšej menovej politiky ECB budú menej účinné k podmienkam na Slovensku ako sú rozhodnutia NBS. Menové politiky sú i na národnej úrovni málo účinné, rozhodnutia centralizovanejšej menovej politiky ECB však budú k podmienkam na Slovensku menej účinné. Jednotná menová politika ECB prehľbuje ekonomické problémy v niektorých krajinách už v súčasnosti (napríklad v Nemecku, ktoré však má napríklad príliš regulovaný trh práce a štedrý sociálny systém).

Negatívne dopady (aj) na ekonomiku SR v dôsledku nižšej účinnosti a ťažšej kontrolovateľnosti centralizovanej a uniformnej menovej politiky ECB sú reálnym rizikom. Pasca obmedzenia slobody, konkurencie a ekonomickej výkonnosti je preto nezanedbateľným mementom pre (nielen) Slovensko.

Euro sa stáva nástrojom politickej centralizácie a zhora uskutočňovanej harmonizácie Únie. Menová unifikácia Európy tak urýchľuje ekonomickú integráciu Európy na ekonomicky spochybniteľnom a chybnom základe: na centrálne riadenej harmonizácii, nie na báze konkurencie. Potvrdením toho sú reálne uskutočňované kroky a predkladané návrhy, napríklad minimálne sadzby nepriamych daní a návrh na rovnakú daň z príjmov právnických osôb (v prvom kroku rovnaký základ dane). Takéto a iné návrhy môžu po ich prijatí znamenať na Slovensku napríklad vyššie dane a/alebo komplikovanejší daňový systém.

Zjednocovanie ďalších podmienok zdôvodňujú jeho presadzovatelia zdanlivo racionálne, keď udržateľné fungovanie Únie podmieňujú aj rovnakými podmienkami v iných oblastiach, vrátane verejných financií. Problémom však je, že Úniu si nevedia predstaviť s rôznymi podmienkami, viacerými menami a inými prvkami rôznosti. Jedna výlučná mena a ani harmonizované

podmienky nie sú predpokladom pre spoločný trh a ani pre ekonomickú integráciu medzi krajinami. Spoločný trh a ekonomická integrácia však vyžadujú konkurenciu a neexistenciu prekážok pre slobodnú výmenu.

Zabúda sa, že kľúčovým zdrojom bohatstva je neobmedzovaná konkurencia. Tá vyžaduje rôznosť (aj podmienok), nie harmonizáciu. Napríklad slovami profesora ekonómie Pascala Salina možno uviesť, že „...konkurencia je možná a žiaduca práve vtedy, ak sú ľudia odlišní a žijú v odlišných podmienkach...“²².

Naopak, riadená harmonizácia nie je potrebná, ale je škodlivá pre fungujúci (spoločný) trh a ekonomickú integráciu. Spôsobuje spriemerovanie a brzdí snahu byť lepším a úspešnejším, obmedzuje konkurenciu a presúvanie sa za lepšími podmienkami, tým spôsobuje znižovanie rastu ekonomickej výkonnosti a životnej úrovne obyvateľov Únie.

Nielen ďalšia harmonizácia a centralizácia vytvára nezanedbateľné systémové riziká. Aj udržiavanie súčasného stavu európskej ekonomickej integrácie nesie systémové riziká. Môže napríklad znamenať prehľbujúce sa „fiskálne čierne pasažierstvo“ vlád, respektíve „morálny hazard rozpočtových politík“ a zadlžovanie sa na úkor iných (cez euro). Výsledkom môže byť nižšia ekonomická výkonnosť, rast nedôvery a treníc medzi krajinami, následne vyššie náklady na udržiavanie funkčnosti menovej únie a/alebo zdôvodňovanie „potreby“ centralizácie a zhora uskutočňovanej harmonizácie.

Ad 2. Neexistencia podmienok na udržateľnú eurozónu bez výrazných dodatočných nákladov

Systémové problémy v eurozóne vyplývajú z toho, že dnešná eurozóna nemá a v dohľadnom čase pravdepodobne ani nebude mať vytvorené pevné základy pre jej dlhodobé fungovanie bez výraznejších dodatočných nákladov, potrebných na krytie dôsledkov cyklických výkyvov a/alebo finančných otrasov a rastu inflácie.

V krajinách EMU sú značné rozdiely v ekonomickej výkonnosti a hospodárskych cykloch, v hospodárskych a sociálnych politikách a záujmoch a predovšetkým majú značné regulácie na trhoch, osobitne na trhoch práce, nepružnú pracovnú silu a nepružné ceny a mzdy. Ekonomická, kultúrna a jazyková heterogénnosť, rôzne ekonomické podmienky a skúsenosti, nízka pružnosť a mobilita práce sú podstatnými faktormi, ktoré napovedajú, že Európa nie je a v dohľadnej dobe pravdepodobne ani nebude vhodným priestorom pre vytvorenie menovej únie.

Predstavuje to vysokú náchylnosť ekonomických subjektov a oblastí na cyklické výkyvy, nízku schopnosť subjektov pružne reagovať na externé šoky a riziko finančných otrasov v eurozóne. Osobitným problémom je konflikt medzi štedrými a nákladnými sociálnymi systémami a podmienkami pre funkčnú menovú úniu. Súhlasím s Otmarom Issingom, že „Európsky sociálny model je rozpore s požiadavkami na fungovanie EMU. Požiadavky sociálnu úniu podľa Európskeho sociálneho modelu smerujú k reguláciám na trhu práce, ale menová únia vyžaduje opak: väčšiu pružnosť na trhu práce.“²³

Najväznejšie finančné pnutia však vyplývajú z eurofinancovania nákladov nezreformovaných a zadlžených dôchodkových systémov, ktoré sú verejné a priebežne financované, a to najmä v dominantných krajinách eurozóny: v Nemecku, Francúzsku, Taliansku a Španielsku. Implicitné

²² Salin (2003).

²³ Issing (1997), str. 9.

dlhy dôchodkových systémov v týchto krajinách (napríklad na úrovni vyše 200% HDP v Francúzsku a Taliansku)²⁴ budú v nasledujúcich rokoch a desaťročiach v dôsledku starnutia populácie tlačiť na výrazné zvyšovanie verejných výdavkov, tým aj a zvyšovanie deficitu verejných financií.

O časovanej bombe dôchodkových systémov v dominantných krajinách eurozóny, ich tlakoch na udržateľnosť eura a potenciálne na rozpad eurozóny hovoria významní ekonómovia, napríklad autor chilskej dôchodkovej reformy José Piñera, či riaditeľ Cato Institute William Niskanen.²⁵ José Piñera napríklad dôvodí, že „*ak chcú Európania udržať spoločnú meno euro, tak by mali zrušiť priebežný systém financovania dôchodkov a prejsť ku kapitalizačnému*“.²⁶ Zásadné dôchodkové reformy smerom k súkromným a kapitalizačne financovaným pilierom by podstatne prispeli k riešeniu hroziacej dôchodkovej krízy v (nielen) uvedených krajinách. Pravdepodobnosť politického presadenia takých razantných reforiem v týchto a ďalších krajinách eurozóny je však veľmi nízka.

Ak vlády v týchto krajinách nezrealizujú zásadné dôchodkové reformy, tak budú musieť výrazne zvýšiť vek odchodu do dôchodku, zvýšiť sociálne odvody (a prípadne aj dane) a/alebo znižovať nároky dôchodcov na dôchodky. To sa nezdá tiež politicky presaditeľné. Zostáva najpravdepodobnejšia alternatíva: hľadať riešenie vyššou infláciou. Môže viesť k vystupovaniu týchto členov z eurozóny s rizikom jej rozpadu alebo čo je pravdepodobnejšie k tlakom na inflačnejšiu menovú politiku ECB.²⁷ Znehodnocovanie eura by malo priamy negatívny dopad aj na ostatných, vrátane obyvateľov v krajinách ktoré urobili určité dôchodkové reformy, napríklad ako Slovensko. Práve tlaky na financovanie dôchodkových schém považuje William Niskanen za „...*najväčší hroziaci asymetrický šok vyplývajúci z rozdielov medzi systémami dôchodkového a zdravotného poistenia v členských krajinách (...) a zdroj rozpadu eurozóny*“.²⁸

5. Podceňované pragmatické problémy

Okrem systémových problémov a rizík rámcovo spomeňme aj pragmatické problémy, resp. riziká. Tie súvisia s nepripravenosťou subjektov a podmienok v SR na menovú úniu a stratou výmenného kurzu v čase, keď je ekonomika cenovo zaostávajúca, teda práve s tlakom na vyššiu infláciu aj z vnútorných dôvodov.

Práve skorší vstup do eurozóny pri výraznom cenovom zaostávaní (napríklad cenová hladina na Slovensku zodpovedala v roku 2006 iba 52 % priemeru 15 pôvodných členov EÚ – viď graf 4) bude znamenať reálny a tlak na vyššiu infláciu. Dôvodom je skutočnosť, že bez výmenného kurzu nebude možné cenové približovanie na Slovensku posilňovaním výmenného kurzu slovenskej koruny ako dnes, ale iba o niečo vyššou infláciou u nás ako v krajinách eurozóny. Následný rast miezd bude diferencovaný a jeho miera (nad alebo pod úrovňou inflácie) bude závisieť od viacerých faktorov.

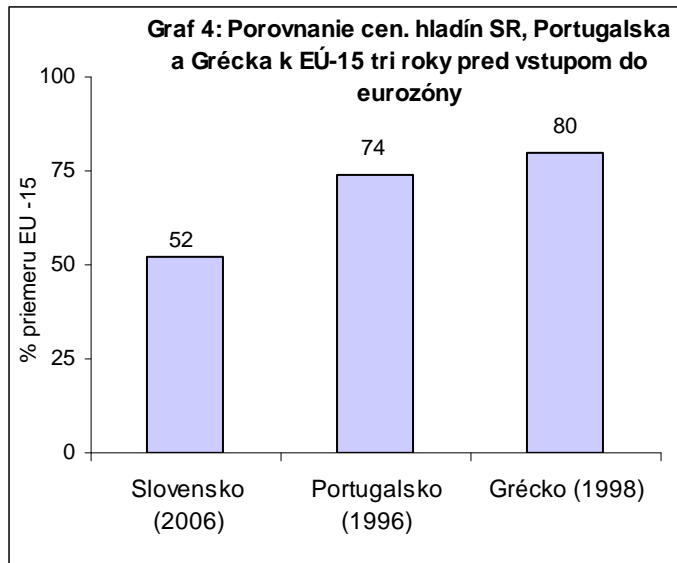
²⁴ Piñera (2004), str. 45.

²⁵ Viac napríklad Niskanen (2003) a Piñera (2004).

²⁶ Piñera (2004), str. 49.

²⁷ Viac napríklad Niskanen (2003).

²⁸ Niskanen, William: „Alternatívy politickej a ekonomickej budúcnosti Európy“, v Gonda – Chalupníček (2007), str. 143-165.

Zdroj: Eurostat (2008)

K postupnému a pri skorom vstupe Slovenska do eurozóny významnejšiemu rastu cien bude dochádzať u medzinárodne neobchodovateľných služieb, napríklad služieb spojených s bývaním, dodávkami vody, energií, služieb hotelierstva a pod. Harmonizovaný index spotrebiteľských cien (HICP - Harmonised Index of Consumer Prices), ktorým sa meria inflácia v eurozóne, však zahŕňa váhu všetkých služieb bývania iba niekoľkými percentami. Keďže práve váha výdavkov na bývanie predstavuje u mnohých domácností na Slovensku výrazne vyššie hodnoty ako je zahrnutá v harmonizovanej inflácii podľa HICP, tak výraznejší rast cien týchto položiek môže spôsobovať vyšší rast životných nákladov významnej časti obyvateľov u nás ako bude oficiálne vykazovaná inflácia.

Vyššia inflácia pri skoršom vstupe do eurozóny s nižšími úrokovými sadzbami ako v súčasnosti bude udržiavať záporné reálne úrokové sadzby. Dôsledkom bude znižovanie hodnoty úspor a iného majetku naviazaného na úrokové výnosy. Záporné reálne úroky budú tiež motiváciou brať si úvery, čo môže tlačiť na ďalšie zvyšovanie inflácie a inflačnú špirálu. Heslo „oplatí sa zadlžovať, nie sporiť“ nebude priaznivým ekonomickým signálom. Ťažko možno očakávať, že náklady a iné pragmatické problémy prekryjú úspory mnohých subjektov súvisiace so zavedením eura: napríklad nižších nákladov firiem vyplývajúcich práve zo záporných reálnych úrokových sadzieb, nižšie transakčné náklady, či napríklad úspory zo zníženia kurzového rizika, tým aj viac investičných príležitostí.

Záver

Spôsob zavádzania eura potvrdzuje, že euro je nástrojom politickej centralizácie Európy. Bude pravdepodobne prinášať vyššie náklady na udržiavanie menovej únie s finančnými pnutiami a jej rastúcou nestabilitou a/alebo centrálné zjednocovanie ostatných podmienok v Únii.

Slovensko sa vstupom do eurozóny sa napríklad stratou výmenného kurzu okrem iného vzdá prirodzeného nástroja pružnosti, kurzového (neinflačného) približovania sa k cenovej úrovni v západnej Európe a kurzového reagovania na prípadné cyklické výkyvy v ekonomike.

Podstatné je, že členstvo v eurozóne pre (nielen) obyvateľov Slovenska znamená nezanedbateľné obmedzenia flexibility a slobôd, tým aj obmedzenia rýchlejšieho približovania sa k ekonomickej a životnej úrovni obyvateľov krajín Únie. Dlhodobej prosperite občanov, rýchlejšiemu približovaniu sa k ekonomickej úrovni západnej Európy by viac ako snaha o rýchle plnenie maastrichtských kritérií pomohlo sa sústrediť na ekonomickú liberalizáciu a vytvorenie čo najviac pružných podmienok, osobitne napríklad na trhu práce.

V tomto kontexte považujem členstvo v eurozóne nielen pre obyvateľov Slovenska za rizikové, nevýhodné a podporujúce proces centralizácie a zhora uskutočňovanej harmonizácie, ktoré sú stále viac dominantnými prvkami európskej integrácie. Som presvedčený, že predovšetkým optikou princípov osobnej slobody, konkurencie a dôvery v spontánny poriadok v spoločnosti nemožno súhlasiť s dnešnou európskou menovou integráciou.

Aká je *alternatíva* voči dnešnej menovej integrácii a euru, ktorá by bola viac v súlade s osobnou slobodou a dlhodobejšou prosperitou občanov? Jednoznačne taká, ktorá by akcentovala európsku ekonomickú integráciu a spoločný trh na princípoch neobmedzovanej konkurencie a zmluvnej slobody, nie na základe centrálnej harmonizácie a regulácií. Takou je menová konkurencia a menová sloboda, teda umožniť menovú konkurenciu na Slovensku a podporovať jej presadenie inde (nielen) v EÚ. Znamenalo by to namiesto zavádzania eura ako výlučnej meny umožniť paralelný obeh eura a iných mien, ale aj ostatných foriem platobných prostriedkov, vrátane komoditných peňazí (zlata, striebra,..).

Alternatíva v podobe menovej konkurencie by predstavovala skutočnú zmluvnú slobodu, keďže ľudia by si mohli pri svojich zmluvách a výmenách dohodnúť akékoľvek platobné prostriedky, a to podľa potrieb a vzájomnej výhodnosti. Obdobná alternatíva v súčasnosti nevyznieva (napríklad politicky) akceptovateľne, je však reálne uskutočniteľná. Nie je vylúčené, že pod tlakom vážnych finančných problémov v eurozóne sa o niekoľko rokov, resp. desaťročí, oživí a stane (aspoň v určitej podobe) aktuálna.

Ako by bolo možné túto alternatívu dosiahnuť? „Kľúčom“ je zrušenie prekážok, ktoré bránia slobodnému používaniu mien, slovami nositeľa Ceny Švédskej národnej banky za ekonomické vedy na počesť Alfreda Nobela v roku 1974 Friedricha Augusta von Hayeka napríklad na začiatku:

„...zaviazať sa medzinárodnou dohodou odbúrať všetky prekážky, ktoré bránia voľnému používaniu iných mien (vrátane zlatých mincí) v ktoromkoľvek štáte dohody a uvoľniť bankové podnikanie každej inštitúcii na to legálne ustanovenej... Znamenalo by to predovšetkým odstránenie všetkých obmedzení devízových operácií

*a regulácií pohybov medzi jednotlivými členskými krajinami, ako aj úplnú slobodu zvoliť si pre potreby zmlúv a účtovníctva akúkoľvek menu.*²⁹

Rámcovo naznačená alternatíva by zabezpečila nielen slobodu na trhu s peniazmi, ale umožnila by aj čerpať významnú časť prínosov, ktoré sa očakávajú od zavedenia eura, síce s určitými nákladmi z diverzity, avšak bez systémových problémov a rizík spojených s aktuálne prebiehajúcou európskou menovou integráciou.

Literatúra

- Baldwin, Richard (2006): *In or Out: Does it Matter? An Evidence-Based Analysis of the Euro's Trade Effects*. Centre for Economic Policy Research. London.
- Bastiat, Frédéric ([1863] 1998): *Co je vidět a co není vidět*. Liberální institut. Praha, 1998, preklad originálu, publikovaného v roku 1863.
- Brown, Gordon (1997): *Speech to the House of Commons on Economic and Monetary Union*. 27 October 2007. <http://www.bmdf.co.uk/brownfivetests.pdf>.
- Eichengreen, Barry (1993): "European Monetary Unification." *Journal of Economic Literature*. September 1993, str. 1321 – 1357.
- Gonda, Peter (2007a): „Classical Liberal View on European Economic Integration.“ *European Journal*, May-June 2007, str. 24-27.
- Gonda, Peter (2007b): „Europreteky“ a „europasce“ (nielen) na Slovensku“, v Pečinková, Ivana (ed.): *Euro vs. koruna*. Centrum pro studium demokracie a kultury. Brno.
- Gonda, Peter (2007c): *Kritéria ne/výhodnosti členstva Slovenska v eurozóně*, Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, <http://www.konzervativizmus.sk>.
- Gonda, Peter – Chalupníček, Pavel, eds. (2007): *Na obranu slobodného trhu / In Defense of the Free Market*. Vydavateľstvo Michala Vaška. Prešov.
- Hayek, Friedrich ([1978] 1999): *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku?* Liberální institut a Centrum liberálních studií. Praha, 1999. <http://www.libinst.cz>, preklad originálu *Denationalisation of Money* (1976; 1978). London. Institute of Economic Affairs.
- Issing, Otmar (1997): „A German Perspective on Monetary Union“. In: Gedmin, Jeffry (ed.): *A Single European Currency?* American Enterprise Institute for Public Policy.
- Klaus, Václav (2006): „Klausova kritéria pro přijetí (či nepřijetí) společné evropské měny“. *Lidové noviny*, 20.1.2006.
- Mach, Petr, ed. (2007): *Euro: dříve, nebo později?* Centrum pro ekonomiku a politiku. Sborník textů č. 56/2007. Praha.
- Minford, Patrick (2004): „Britain, the Euro and Five Tests“, *Cato Journal* 24/2004, str. 75-87.

²⁹ Hayek ([1978] 1999), str. 28. Friedrich Hayek publikoval prvýkrát návrh slobodného bankovníctva, postavený na konkurencii mien v práci *Choice in Currency* (1976).

Niskanen, William (2003): „Why the Future of the Euro May Depend on how the Europeans Resolve their Pension Crisis“. *Cato Institute Annual Monetary Conference on the Future of the Euro*. Washigton, 2003.

Piñera, José (2004): „Will the Pension Time Bomb Sink the Euro?“. *Cato Journal* 24/2004, str. 45-50.

Salin, Pascal (2003): *Ekonomická harmonizace*. Liberální institut. Praha.

Šíma, Josef: *Sjednocování Evropy. O hledání evropské identity a zneužití myšlenky Evropy bez hranic*. <http://www.libinst.cz>.

Šuster, Martin, ed. (2006): *Vplyv zavedenia eura na slovenské hospodárstvo*. Odbor výskumu NBS. Národná banka Slovenska. Bratislava.

Zmluva o Európskej únii (92/C191/01), European Commission. 1992.

Internetové zdroje, napríklad: <http://www.cepin.cz>; <http://www.cato.org/>; <http://www.cne.org/>; <http://euobserver.com/>; <http://www.etrend.sk/>; <http://www.euro-know.org/>; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>; <http://www.konzervativizmus.sk>; <http://www.libinst.cz>; <http://www.nbs.sk>; <http://www.oecd.org>